

ROMERNAS HISTORIA 1900-TAL

HANDLEDNING

ROMERNAS HISTORIA 1900-TAL

FÖRFATTARE:
ANNA HOLMLIN NILSSON

VARFÖR PROGRAM OCH ARBETSMATERIAL OM ROMERNAS HISTORIA?

Sverige har förbundit sig att ge skydd åt de nationella minoriteterna, stödja minoritetsspråkens utveckling och motverka diskriminering. De nationella minoriteterna har rätt att få undervisning i och utveckla sitt språk och sin kultur. Romerna är en av Sveriges fem nationella minoriteter. Sverige har flera gånger fått kritik av både FN och Europarådet för att inte skydda romer tillräckligt mot diskriminering. Diskriminering som påverkar den romska minoritetens möjlighet att få bostad, utbildning och arbete.

De första romerna kom till Sverige på 1500-talet. Romerna kommer ursprungligen från Indien och har utvandrat därifrån. Under vandringens gång har romerna blivit bofasta i olika länder och de har kommit till Sverige från olika håll och i olika omgångar. Därför finns det romska grupper i Sverige som talar olika språk och olika varieteter (dialekter) av romani chib. Fem romska grupper ingår under samlingsnamnet rom:

- Kelderash "svenska romer" från Ryssland.
- Lovara och tjurara "utomnordiska romer" från Polen, Ungern, Spanien, Tjeckien, Slovakien m fl, samt samma delar som de nyanlända kommer ifrån.
- Arli och gurbeti "nyanlända romer" från Kroatien, Bosnien-Hercegovina, Montenegro, Serbien, Kosovo, Albanien, Makedonien, Grekland, Rumänien, Bulgarien, västra Turkiet m fl
- Kaale "finska romer" från Finland
- Resandefolket, Resande från Sverige

Historiskt har diskrimineringen av romer i Sverige pågått länge. Ända fram till 1960-talet hindrades många romska barn att gå i skolan och vuxna romer hade svårt att få arbete. Många romska familjer tvingades att bo i läger och kommunerna tillät bara att de stannade under kortare perioder. Många i samhället såg romer som oönskade och ansåg att de var ett socialt problem.

SÅ HÄR KAN DU ARBETA MED SERIEN

Övningarna i handledningen utgår från ett problematiserande och lösningsorienterat arbetsätt. Materialet är tänkt som en grund för vidare arbete i samband med

att man tittar på serien. Här finns förslag på ämnen för diskussion och på fördjupande uppgifter till varje avsnitt i serien. Både innehållet i programmen och förslagen i handledningen tar sin utgångspunkt i bland annat FN:s Deklaration om de mänskliga rättigheterna, diskrimineringsgrunderna och lagen om nationella minoriteter. Du får även tips på och länkar till litteratur och filmer samt till andra UR-program, till organisationer och föreningar och till myndigheter och lagtexter som kan användas i anslutning till diskussionerna och fördjupningsarbetet.

De fyra avsnitten i serien belyser romernas historia i Sverige utifrån olika perspektiv. Alla avsnitt är byggda enligt samma mönster och innehåller:

- Sunitas samtal med ungdomar,
- vittnesmål från 1900-talet,
- historiska klipp och bilder samt
- vittnesmål aktuella här och nu.

Förslag på **centrala begrepp** att känna till och arbeta med: nationella minoriteter, diskriminering, diskrimineringsgrunderna, tvångsomhändertagande, rashygien, lösdrivare, sterilisering, antiziganism, Förintelsen

BRA ATT TÄNKA PÅ

Hur mycket vet du och dina elever om romerna i Sverige? Serien ger en liten, liten bild av romernas historia i Sverige. Uppmärksamma eleverna på att minoritetsgruppernas historia är osynlig i många fall, men att det inte betyder att den är en mindre viktig del av allas vår historia än majoritetsfolkens historieskrivning. I seriens personliga berättelser får vi som tittare ta del av enskilda människors upplevelser och minnen av livet som rom i Sverige - då och nu. För att förbereda eleverna och ge dem en bakgrund till innehållet i serien innan ni tittar kan ni använda er av de frågor som Sunita ställer till ungdomarna i serien. Det ger dig som lärare en möjlighet att lyfta och redovisa betydelsebärande fakta och ge en historisk bakgrund innan ni tittar. För att åskådliggöra hur nära i tid vissa av de händelser som de medverkande berättar om faktiskt ligger, kan det vara bra att använda en tidslinje. I serien använder man sig av text i bild för att berätta vissa saker. Återkoppla gärna till den för att försäkra dig om att alla har läst och förstått när ni har tittat.

ALLA TEXTRUTOR FRÅN SERIEN

En bostad åt alla?

De första romerna kommer till Sverige 1512.

De får inte bli bofasta förrän långt in på 1900-talet.

Många romer försörjer sig på handel, hantverk, spådom och tivoli-verksamhet.

Resande kunde vara bofasta, men många romer och resande tvingades flytta runt.

Policy från Stockholms hyresvärdar om hur de hanterar romska bostadssökande, 1980.

En av de sista romska familjerna som får flytta in under tak blir Maria Dimetris familj i Göteborg.

Huset står klart 1970.

Maria bor fortfarande kvar i samma hus.

En skola för alla?

När allmän skolplikt införs 1842 gäller det inte alla romska grupper. De som inte får bli bofasta har inte rätt att gå i skolan.

På en del platser får romer gå i sommarskola.

Det är inte självklart att alla romska grupper får gå i skolan.

Gruppen resande har allmän skolplikt.

Först på 1960-talet får övriga romska grupper rätten att gå i skolan.

Mellan 1965 och 1975 byggs 1 miljon moderna bostäder.

Många romer bor då fortfarande i tält och husvagn.

Under 1900-talet kämpar många romer för sin rätt att gå i skolan.

Redan 1933 skriver Johan Taikon till Riksdagen.

Han vill att skolan ska öppnas även för romer.

Aleka Stobin fortsätter att arbeta för romernas rätt.

På 1960-talet demonstrerar man för romers rätt att gå i skolan.

1993 börjar Mirelle skolan.

År av förföljelse

En av de grupper som drabbas av fördomar är de resande.

Barn till resande tvångsomhändertas.

Föräldrarna anses inte kunna ta hand om sina barn.

Kurt är 4 år när han tvångsomhändertas 1948.

Ur: Förslag om lag till lösdrivares behandling. 1923 "Ur rashygienisk synpunkt, hävdas att dessa individers inblandning i den svenska folkstammen innebär en försämring av vår folkras."

1934 införs en första steriliseringslag.

40 år senare har 63000 personer streiliserats.

Vart fjärde resandehushåll drabbas.

Sverige har en lång historia av rasbiologi och rasism.

1922 grundar Sverige världens första rasbiologiska institut.

Där mäter man skallar och delar in människor i raser.

Lenita, Natassja och Natalie fick rätt i Södertörns Tingsrätt.

I Förintelsens spår

1 september 1939 bryter andra världskriget ut.

Beriths mamma Hanna föds i Polen 1931.

Tyskland invaderar Polen 1931.

Tusentals romer tvingas på flykt.

Många romer avrättas direkt i byarna, i skogen och längs vägarna.

Auschwitz är det största av nazisternas koncentrationsläger.

Maj 1945 kapitulerar Tyskland.

Röda Korsets Vita bussar tar Hanna till Danmark.

Hon kommer till Sverige 3 maj 1945.

Romer fick inte resa intill Sverige mellan 1914 och 1954.

Trots inreseförbudet lyckas Hanna ta sig till Sverige.

Familjen flyttar runt med tält och husvagn.

Till sist hamnar de i Gällivare där Berith föds.

Förintelsens romska offer uppmärksammas genom en minnesstund varje år den 2 augusti.

Josef Mengele är ökad för sina experiment på tvillingar i Auschwitz.

Dr Heyde i Wurzburg är Mengeles elev och kollega.

Nazisterna tar Rita och under ett år utsätts hon för fortsatta experiment.

EN BOSTAD ÅT ALLA?

Samtidigt som omfattande reformer gjordes i Sverige i mitten av 1900-talet för att öka tillgången på moderna bostäder var romer tvungna att bo i tält och husvagnar i läger. De fick sällan stanna någon längre tid på ett ställe, utan vräktes och drevs iväg. Resande har delvis haft en annan historia eftersom de var svenska medborgare. De hade oftare bostad och barnen hade skolplikt. Men, deras bostäder höll ofta en mycket låg standard. Romerna var fattiga och de hade inte heller samma möjligheter som andra svenskar i Sverige.

Diskussion

1. Varför kontaktade rektor och kurator på Maria Dimetris skola de sociala myndigheterna? Vad ville man uppnå med det? Hur gick det?
2. Beskriv vad som hände när Sara letade efter en ny lägenhet? Varför ville hon inte gå vidare med anmälan till DO tror du?
3. Hur såg diskrimineringen av romer på bostadsmarknaden ut på 1970- och 80-talet? Ge exempel. Vad menar Nadja Grönfors med att det är ännu värre idag?
4. Rätten till bostad är en mänsklig rättighet enligt FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Att inte ha en fast och trygg bostad leder förstås till rent praktiska svårigheter så som dålig tillgång till vatten och sanitet, elektricitet, värme och utrymme, men det påverkar även människors möjlighet att vara en del av samhället på andra sätt. Fundera tillsammans kring vad bristen på en fast bostad och adress kan innebära för en individ eller familj.

Ta reda på

Hur såg boendesituationen ut för olika romska grupper i Sverige i mitten av 1900-talet och jämför med hur boendesituationen såg ut för andra svenska grupper i samhället vid samma tid när moderniseringen tog fart.

Fördjupning

Har du hört talas om Katarina Taikon? Vad känner du till om henne? Ta reda på mer om hennes verksamhet, hennes kamp för mänskliga rättigheter och hennes insatser för den romska befolkningen i Sverige.

EN SKOLA FÖR ALLA?

När allmän skolplikt infördes i Sverige 1842 gällde det inte romer. Eftersom de inte fick bli bofasta hade de heller inte rätt att gå i skolan. Under 1940- och 50-talet fick romer på en del platser dock gå i sommarskola. Först på 1960-talet fick romska barn rätt att gå i vanlig skola.

Diskussion

1. Hur såg skolgången ut för romer i Sverige i mitten av 1900-talet? Varför fick romska barn inte gå i skolan?
2. Beskriv och jämför Marinas, Kents, Mirelles och Sunitas skolgång och upplevelser i skolan.
3. Det fanns många orsaker till att romska barn och unga inte fick gå i skolan. Ge några exempel.
4. Rätten till utbildning finns inskriven i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Att alla barn och unga får tillgång till utbildning har avgörande betydelse både för den enskilda individen och för samhället. På vilket sätt?

Ta reda på

Vilka olika skol- och undervisningslösningar anordnades för romska barn fram till 1962 när den nioåriga obligatoriska grundskolan infördes. Beskriv hur de har fungerat.

Fördjupning

Ta reda på mer om hur Johan Taikon, Katarina Taikon, Aleka Stobin och andra romer har arbetat för romska barns rätt att gå i skolan och vad de har uppnått.

ÅR AV FÖRFÖLJELSE

Romerna har under 1900-talet blivit utsatta för förföljelse och diskriminering av olika slag bland annat tvångsomhändertagande, sterilisering, registrering och kartläggning. En av de romska grupper som drabbats av fördomar är de resande. Barn till resande tvångsomhändertogs för att föräldrarna inte ansågs kunna ta hand om sina barn.

Internationella romadagen instiftades i London år 1971, och den firas som en motsvarighet till en romsk nationaldag. Många romer firar dagen som Romernas nationaldag. Andra tycker att det är svårt eftersom romerna inte har något "eget land/egen nation".

Diskussion

1. Vilka fem romska grupper ingår i och finns representerade i Sverige i den nationella minoriteten romer?
2. Varför sa Marcelas mamma att Marcela skulle säga att hon kom från Slovakien och inte nämna något annat om sitt ursprung? Hur beskriver Marcela att det kändes?
3. Beskriv Kurts upplevelser under uppväxten.
4. Vilka var de bakomliggande tankarna från samhällets sida vad gäller tvångsomhändertagande?
5. Vad hände Natalie Lindberg, Lenita Sjöberg och Natassja Lindberg?

Ta reda på

Vad innehöll och handlade lagarna om rashygien och sterilisering om. Hur praktiserades de? Ge exempel.

Vad innebär registrering och hur har det fungerat historiskt och i nutid? Ge exempel. Sök gärna efter artiklar om det så kallade romregistret och läs mer om vad som hände när det avslöjades att det fanns ett sådant register.

Ta reda på mer om den internationella romadagen – när, var och hur den högtidlighålls.

Fördjupning

Beskriv lagen om nationella minoriteter, vad den innehåller och ge exempel från serien Romernas historia på brott mot den.

I FÖRINTELSENS SPÅR

I Nürnberglagarna från 1935 stämplades även romer, vid sidan av den judiska befolkningen, som oönskade av den nazityska staten. De berövades sina medborgerliga rättigheter och under kriget beslöts det att även de skulle förintas. Det tyska rashygieniska institutet fick även i uppdrag att upprätta ett register över romer. Romer tvingades in i ghetton och till tvångsarbete i läger. De förföljdes och trakasserades. Många dog av svält, tvångsarbete eller direkta avrättningar.

Diskussion

- Vad innebar uttrycket "Gå på tå lille vän om du vill leva"?
- Varför tvingade soldaterna de tillfångatagna romerna att gräva groppar?
- Vad hände med romerna under andra världskriget? Ge exempel från Rita Prigmores och Berith Kalanders släkters upplevelser.
- Ungdomarna som talar med Sunita nämner begreppet rashygen. Vad betyder det? Hur hänger det ihop med Förintelsen under andra världskriget?

Ta reda på:

Vad var Röda Korsets Vita bussar var för något. Beskriv räddningsaktionen och hur den gick till.

Fördjupning

Vad innebar inreseförbudet till Sverige som gällde för romer 1914 - 1954. Vad fick inreseförbudet för konsekvenser för romer på kort och på lång sikt?

BJUD IN EN FÖRELÄSARE!

Några av dem som medverkar i programmet och andra representanter för den romska gruppen gör gärna skol- och klassbesök för att berätta mer om romernas historia, liv och kultur. Svårt att hitta någon? Kontakta UR:s Kundtjänst för tips.

VILL DU VETA MER?

PÅ NÄTET

- taikon.se, om Katarina Taikon
- minoritet.se, Antiziganismen i Sverige – läromedel med handledning
- skolverket.se, om nationella minoriteter – romer
- regeringen.se, Den mörka och okända historien - vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, DS 2014:8, sök på
- riksdagen.se, Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk
- manskligarattigheter.se, om de nationella minoriteternas rättigheter
- historiska.se, Skarpnäckslägrat - Arkeologisk undersökning av en svensk-romsk lägerplats vid Flatenvägen i Skarpnäck

BOKTIPS

- Tillfälliga stockholmare: människor och möten under sexhundra år, kapitlet Från läger till lägenhet – svensk-romska levnadsberättelser om livets villkor; Lotta Fernstål och Charlotte Hyltén-Cavallius
- 5678 visningar på youtube, Anita Santesson och Ralf Novák-Rosengren
- Romska röster, Anders Ryman och Domino Kai
- Lort-Sverige, Ludvig Nordström
- Den dag jag blir fri, biografi om Katarina Taikon av Lawen Mohtadi
- Jag heter inte Miriam, Majgull Axelsson
- Finnjävlar – en antologi om identitet och klass, red. Kristian Borg

AUDIO OCH VIDEO

- Ludvig "Lubbe" Nordströms radioserie Med Ludvig Nordström på husesyn
- Katitzi-serien med arbetsuppgifter, se filmochskola.se
- Taikon, film av Lawen Mohtadi och Gellert Tamas
- UR Samtiden – Vi är romer, UR
- Andrea hälsar på – Nadja, UR
- Välja väg – Inget ska stoppa mig, UR
- Alltid fick man höra jävla zigenare, UR
- Rasismens historia – De vill ha bort oss, UR

ROMERNAS HISTORIA I LÄROPLANEN LGR11

Skolans värdegrund och uppdrag. Övergripande mål och riktlinjer för utbildningen.

Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. (Grundläggande värden Lgr11)

Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. (Förståelse och medmännisklighet Lgr11)

Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.

I all undervisning är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden samt utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. (Skolans uppdrag Lgr11)

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola bland annat

- har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia,
- kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia,
- har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället

(Övergripande mål och riktlinjer för utbildningen Lgr11)

ROMERNAS HISTORIA I KURSPLANEN FÖR HISTORIA OCH SAMHÄLLSKUNSKAP

Historia

Människans förståelse av det förflutna är inflätad i hennes föreställningar om samtiden och perspektiv på framtiden.

Ett historiskt perspektiv ger oss redskap att förstå och förändra vår egen tid.

Ämnets syfte

Genom undervisningen i ämnet historia ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att bland annat

- använda historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer,
- kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap,
- reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv

Centralt innehåll

- Framväxten av det svenska välfärdssamhället
- Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige.
- Hur historia kan användas för att förstå hur den tid som människor lever i påverkar deras villkor och värderingar.

Samhällskunskap

I samhällskunskap ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra, att utveckla en helhetssyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer, samt få förutsättningar att se samhällsfrågor ur olika perspektiv.

Ämnets syfte

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att bland annat

- analysera samhällsstrukturer med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller,
- uttrycka och värdera olika ståndpunkter i till exempel aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv,
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

Centralt innehåll

- De mänskliga rättigheterna inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Deras innebörd och betydelse samt diskrimineringsgrunderna i svensk lag.
- De nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär.